

1991

1968

VOJENSKÝ PROSTOR RALSKO

SOVĚTSKÁ
ARMÁDA
V REGIONÁLNÍ
KOLEKTIVNÍ
PAMĚTI
A JEJÍ
OFICIÁLNÍ
OBRAZ

ÚVODNÍ SLOVO

Armáda jako symbol mocenské síly budí už od své základní podstaty strach. Strach prožívali i lidé v srpnových dnech roku 1968, když vojska pěti států Varšavské smlouvy násilně přerušila reformní proces Pražského jara. Po podpisu Smlouvy o dočasném pobytu vojsk v polovině října se sovětské jednotky stáhly do kasáren ve vojenských prostorech, jako bylo např. Ralsko. Vojáci Rudé armády zde pobývali bezmála 23 let.

Jak lidé vnímali tento prostor? Jejich životy v pro ně neznámém prostoru zatím nikdo odborně nezkoumal. Vnějšímu pozorovateli se skoro zdá, jakoby tu o jejich pobytu nikdo nic nevěděl. Dvacetiletý pobyt sovětské armády je přitom uvnitř bývalého vojenského prostoru zřetelný na první pohled.

Letošní školní rok navštívilo gymnázium Přírodní škola v rámci svých studentských výzkumů oblast vojenského prostoru Ralsko už podruhé. Naše skupina zkoumala prostřednictvím metody orální historie pobyt sovětského vojska v Ralsku a okolí v letech 1968-1991 a jeho kontakt s místními obyvateli. Téma jsme si vybrali proto, že se o životě v prostoru ví poměrně málo a prozatím neměli místní lidé potřebu o svých zkušenostech se sovětskými vojáky mluvit na veřejnosti. Přitom to, co se dělo uvnitř, probouzí v člověku zvláštní zvědavost. Jak se dostat k informacím o vojácích a o jejich životě? Nabízela se možnost vyhledat pamětníky, kteří mohli přijít se „Sověty“ do styku. Vydali jsme se za nimi do obcí uvnitř i na okraji bývalého vojenského prostoru.

Prostřednictvím regionálních institucí se nám podařilo získat mnoho kontaktů na starousedlíky, které jsme již před naším odjezdem kontaktovali a domluvili jsme si s nimi schůzku. Tyto instituce s námi spolupracovaly po celou dobu výzkumů, řadu z nich jsme navštívili. Rozhovory jsme vedly metodou oral-history, z každého rozhovoru musel být pořízen zvukový záznam, aby nedošlo

k desinterpretaci vyprávění. Struktura rozhovoru byla předem dána, během rozhovoru však byly kladeny další doplňující otázky. Obsah rozhovoru jsme zapisovali stručnými body do protokolů pro následnou lepší orientaci při zpracovávání. V závěru jsme pamětníky požádali o poskytnutí souhlasu se zpracováním a uveřejněním vzpomínek (pamětník měl možnost zvolit formu uveřejnění - anonymní či s uvedením jména). Během terénní části jsme získali celou řadu rozhovorů, které jsme neměli předem domluvené. Setkali jsme se také s rozdílným přístupem a ochotou lidí s námi komunikovat.

Po návratu z terénu jsme nahrané rozhovory přepisovali do textové podoby. U důležitých a zajímavých rozhovorů jsme se snažili přepisovat výpověď co nejpodrobněji, ty méně zajímavé a nedůležité jsme zapisovali pomocí výtahů informací z jednotlivých odpovědí. V místních archívech a muzeích jsme získali mnoho dobových materiálů, které dokumentovaly pobyt sovětských vojsk oficiálním pohledem. V Mnichově Hradišti jsme pracovali se Zpravodajem místního národního výboru a kronikou, v Mladé Boleslavi s novinami Zář Mladoboleslavska a s fondem SČSP (Svaz československo-sovětského přátelství), uložený v místním okresním archivu. Důraz jsme kladli na zmínky o kontaktu sovětských vojáků a místních obyvatel. Zajímaly nás články o SČSP nebo o oficiálních setkáních (v rámci MDŽ apod.) Tyto zdroje jsme z fotografických kopií přepsali.

Ze získaných archivních materiálů a rozhovorů jsme chtěli vytvořit oficiální dobový obraz sovětské armády, tak jak byl veřejnosti prezentován prostřednictvím kronik či médií. Tento obraz jsme porovnávali se vzpomínkami místních obyvatel. Pro prezentaci výsledků naší práce jsme zvolili příjemnější formát tohoto časopisu, který lze snadno rozšířit mezi zájemce. Doplňující přílohou je komiksový sešit, mapující nejzajímavější příběhy z rozhovorů.

PŘÍRODNÍ ŠKOLA

Přírodní škola byla založena v roce 1993 jako alternativa k velkým státním gymnáziím. Naší hlavní filozofií je, aby škola byla plnohodnotným životem tady a teď, ne pouze přípravou na profesi v budoucnu, místem, kde každý najde své místo a může se realizovat bez ohledu na věk, talent, nebo zaměření. Důraz klademe na společenství, které společně žije, tvoří a je otevřené okolnímu světu, malý, vzájemně provázaný kolektiv a přátelskou atmosféru. Důležitý je malý kolektiv, maximální kapacita školy je 70 studentů. Charakteristické jsou časté společné pobyty celého školního kolektivu mimo Prahu - studijní výjezdy, (6–8 týdnů ze školního roku). Studenti se co nejvíce zapojují do organizace a života školy (samospráva – studentská rada, lektorské praxe, systém patronů mladších studentů). Student si sám do značné míry stanovuje konkrétní cestu dosažení výchovně-vzdělávacích cílů a stává se aktivním činitelem svého vlastního formování prostřednictvím specifického systému zkoušení a hodnocení (dílčí zkoušky, tzv. podmínky).

Komplexní dlouhodobé výzkumné a tvůrčí projekty vázané na malé věkově smíšené skupiny vyžadující maximální podíl práce dětí v rámci samostatně zvoleného tématu (expedice, umělecké projekty). Škola spolupracuje s celou řadou organizací, tak aby studenti měli možnost vyzkoušet své znalosti v praxi, spolupracuje s dětským domovem, pořádá kurzy a workshopy vedené studenty a učiteli pro děti mimo školu, výzkumné a další aktivity v regionech, organizuje různá setkání, kulturní akce. Více na www.prirodniskola.cz.

EXPEDICE Expedice se koná na konci každého školního roku. Studenti se jí mohou zúčastnit pouze tehdy, pokud včas splní všechny povinnosti během školního roku. Region, ve kterém se expedice bude konat,

RALSKO je znám většinou několik měsíců před vlastním započítáním výzkumů. V této době mohou studenti sami přicházet s náměty, čemu by se chtěli věnovat. Každý student má možnost vybrat si, do jaké skupiny by se chtěl zapojit, resp. kterému oboru by se chtěl věnovat. Samotný průběh výzkumných prací se rozděluje do tří fází. Týden před terénní částí v regionu probíhají v Praze přípravy. V této době se již standardně nevyučuje, studenti pracují ve výzkumných skupinách, které jsou vždy věkově smíšené – tj. v odlišných kolektivech, než po většinu školního roku. Probíhá rozpracování metodiky, seznámení se s regionem i problematikou práce, konzultace s odborníky z fakult, muzeí, Akademie věd ad. Na počátku června vyrážíme do terénu. Ve zkoumané oblasti je vždy zajištěna základna, tj. levné ubytování se zázemím, kde se ubytujeme a odkud vyrážíme do terénu na výzkumy a sběr dat. Terénní část trvá 14 dní. Po návratu do Prahy probíhá ještě následujících cca. 10 dní zpracovávání výsledků. Cílem je nejen vyvodit závěry, ale tyto i sepsat do výzkumných zpráv, které jsou součástí výzkumných sborníků jednotlivých skupin nebo jiných výstupů. Studenti pak své výsledky během podzimu prezentují v regionu či kontaktují místní organizace s výsledky svých prací.

ČASOVÁ OSA

1945 Československo osvobozeno americkou a Rudou armádou, končí druhá světová válka, vzniká letiště Hradčany, začíná vysídlování německy mluvícího obyvatelstva

1946 ve volbách vítězí Komunistická strana s 38%, vládou zřízen vojenský výcvikový tábor Bezděz (Ralsko)

1947 Československo zasahuje katastrofální sucho, produktivita klesá, Marshallův plán s nabídkou hospodářské pomoci je definitivně odmítnut, prostor vojenského tábora Bezděz (Ralsko) vyklizen a obyvatelé vysídleni, některé vesnice jsou srovnány se zemí, jiné se využívají pro potřeby armády

1948 únorové volby a politická manipulace, nekomunističtí ministři podávají demisi, vytvářejí se lidové milice, moc je soustředěna do rukou komunistické strany, opozice zaniká, komunistická strana začíná ovládat všechny složky státní správy, začínají první politické procesy, které pokračují během 50. let

1950 vojenský tábor Bezděz (Ralsko) prohlášen vládou vojenským újezdem, v dalších letech probíhá výstavba tankodromů, hlubokých brodů, tankové střelnice Židlov a Bělá.

1952 vojenským újezdem Ralsko rozšířen na základě usnesení vlády, v dalších letech dochází k uvolňování politického i kulturního života, snaha o reformy

1960 začíná platit nová ústava a nový státní znak, země nese nový název Československá socialistická republika

1966 probíhá vojenské cvičení „Vltava“ 1966, účastní se ho přibližně 92 000 vojáků a důstojníků ze čtyř států varšavské smlouvy

1968 vojenské cvičení Šumava (území Československa, Polska, NDR a SSSR) - 24 000 vojáků v Československu, v průběhu se uskutečňují průzkumy komunikací pro případné další přesuny sovětských jednotek, **srpen** - okupace Československé socialistické republiky armádami Varšavské smlouvy, pouliční bouře a nesouhlas, začíná období normalizace, **říjen** - podepisuje se smlouva o dočasném pobytu vojsk (představitel vlád ČSSR a SSSR), schvalování trvá pouhé dva dny, armáda se rozmísťuje do 30 vojenských prostorů (i Ralsko)

1989 Sametová revoluce, studentské demonstrace, násilně potlačené Veřejnou bezpečností, demonstrace nakonec vedou k pádu komunismu v Československu, **prosinec** - probíhá plenární zasedání MěNV Bělá pod Bezdězem, které odsuzuje vojenskou intervenci 1968 a vyslovuje se pro urychlený odchod sovětských vojsk

1990 v Mimoni se koná velká manifestace požadující odsun sovětských vojsk a uvolnění jejich objektů

1991 probíhá odsun sovětského materiálu a jednotek z vojenského prostoru Ralsko, postupně začíná pyrotechnický a ženíjný průzkum armádou československou, později armádou České republiky, zrušen statut vojenského újezdu

1992 prostor je uvolněn pro civilisty, většina území spadá pod správu obce Ralsko

2001 ve velké části prostoru je zřízena obora Židlov

2003 rozhodnuto o ukončení asanace Ralska, asanace svěřena organizací Vojenské lesy a statky

2013 v pořadí druhá Expedice Přírodní školy do Ralska

OFICIÁLNÍ POHLED NA SOVĚTSKÁ VOJSKA

Na těchto stranách se pokusíme vytvořit dobový oficiální pohled na československo-sovětské vztahy v 70. a 80. letech s důrazem na sovětské vojáky v regionu dřívějšího okresu Mladá Boleslav a přilehlých oblastí bývalého vojenského prostoru Ralsko.

Vzhledem k tomu, že v té době byla omezená svoboda projevu, byla média pod dohledem cenzury a musela prezentovat ideologický pohled na skutečnost, který odpovídal představám vládnoucí strany. Pro zachycení oficiálního pohledu jsme využili okresní noviny Zář Mladoboleslava,

Zpravodaj a kroniky Mnichova Hradiště a dokumenty vzniklé při činnosti různých odboček SČSP na okrese Mladá Boleslav. Snažili jsme se text psát objektivně a s nadhledem, ale vzhledem k tomu, že jsme zatím studentky a žijeme v době, která je kritická vůči okupaci tehdejšího Československa Sovětským svazem, může být náš pohled zkreslený a nepřesný. Detailní odkazy na prameny najdete ve sborníku práce uloženém ve školním archivu expedičních prací.

...část sovětských vojsk zůstává dočasně na území Československé socialistické republiky za účelem zajištění bezpečnosti zemí socialistického společenství před sílícími revanšistickými snahami západoněmeckých militaristických sil.

Po podzimním znovuzavedení cenzury se v novinách o srpnových událostech taktně mlčelo. Noviny reagovaly na příchod sovětských vojsk se zpožděním až na přelomu let 1968 a 1969. Autoři článků si byli vědomi všeobecného pohledu na věc a museli se vyrovnávat s tím, že většina veřejnosti vnímala Sověty jako okupanty a reagovala na jejich příchod negativně. O převládajícím postoji svědčí nejen srpnové protesty a hesla (např. dělníci v mnichovohradištském LiAZu volali „Bez Varšavské dohody, užijem si svobody“), ale i déletrvajících antisovětských nálad. Po vítězství československých hokejistů nad SSSR v březnu 1969 propukly protesty, při kterých slovy předsedy OV SČSP v Mladé Boleslavi „*nacionalismus a antisovětiismus v podobě pětitisícového davu rozbíjel okna zdejších kasáren.*“

Proto autoři propagačních článků měli za úkol lidem názory odsuzující sovětská vojska obrátit a usměrnit v prospěch socialismu a internacionálního přátelství.

**OKUPACE
NEBO
BRATRSKÁ
POMOC**

Moc médií si komunisté dobře uvědomovali:

„Podle našeho názoru v současné době všechny časopisy od »Žáře« počínaje, rozhlase po drátě a závodními rozhlasy a časopisy konče, měla by být rozvíjena daleko větší kampaň za plnění usnesení ÚV KSČ, za politickou a ekonomickou konsolidaci v našem okrese, za přátelství k Sovětskému svazu.“

Takto postupně měl vznikat oficiální pohled na Pražské jaro a okupaci vojsk Varšavské smlouvy, jehož prosazení komunisté stvrdili v tzv. Poučení z krizového vývoje v roce 1971. V něm bylo o okupaci napsáno, že se jednalo o „bratrskou internacionální pomoc“. V téměř každém vydání novin nechyběly články na téma »Sověti jsou kamarádi, přišli, aby pomohli v naší zemi mír a svobodu«.

V Bakově nad Jizerou měli jasno už v roce 1969: „Veškeré úsilí vynakládáme na další upevňování a prohlubování spojení a přátelství s národy Sovětského svazu a ostatních socialistických zemí. Není to však lehké. Nedůsledností a neodpovědností dřívějšího vedení naší strany bylo umožněno všem protisovětským, protikomunistickým a protisocialistickým silám podvést náš národ a přivést náš národ na pokraj katastrofy.“

Důležitou roli ve vytváření pozitivního obrazu Rudé armády sehrál Svaz československo-sovětského přátelství, který obnovil svou činnost přerušenu okupací.

Ústřední směrnice stanovily postup a zásady, díky kterým měl SČSP přispět ke konsolidaci celé společnosti. Předseda místní organizace v Mnichově Hradišti Jaroslav Forejt v roce 1970 konstatoval, že „chceme-li dále pokračovat v budování socialismu, musí to být v úzké spolupráci a přátelství se socialistickými státy a především SSSR.“

Sám pozdější první předseda strany a prezident Gustav Husák vnímal SČSP jako „vysoce politickou organizaci“ a vedoucí funkcionáři svazu ke své činnosti, kterou vnímali jako čest a službu straně a veřejnosti, takto i přistupovali.

V dalších letech se v novinách nadále objevovaly články, které hlavně poukazovaly na dobré kontakty mezi sovětskými vojáky a místním obyvatelstvem. Psalo se v nich o výročí osvobození Československa sovětskou armádou v roce 1945.

Před 40 lety přišla svoboda, která zavazuje.

Žář Mladoboleslavka, 1985

Domníváme se, že připomínání velkého vítězství Rudé armády nad nacismem v roce 1945 mělo za účel přebít negativní vzpomínky z roku 1968.

Dobry dojem se snažili autoři článků doplnit připomínáním toho, že se vojáci zapojují do rozvoje naší země. Pomáhali na různých brigádách, účastnili se veřejných prací, zemědělských žní a přispívali, kde se dalo.

Nekritické oslavování Sovětského svazu se v novinách objevovalo každý měsíc u příležitosti různých výročí a kulturních akcí. Po prolitování několika let novin Žář Mladoboleslavka a mnichovohradištského Zpravodaje člověk nabývá dojmu, že komunistické straně v podstatě celou dobu šlo jen o vymývání mozků běžných lidí. V článcích se kladl důraz na masovou účast při různých pochodech a manifestacích:

„Pracující, mládež, milicionáři, příslušníci naší i sovětské armády, ti všichni se shromáždili ve středu 22. dubna na Leninově náměstí, aby na veřejné manifestaci vzdali hold památce nesmrtelného vůdce dělnické třídy celého světa. Za účasti zástupců úředních, krajských i okresních politických a státních orgánů manifestovalo 5 000 občanů své oddanosti jít dál leninskou cestou pod vedením KSČ.“

Ve školách se podporovaly vztahy se Sověty různými akcemi. Ideologové komunistické strany měli strategii, že vkládat mládeži myšlenky socialismu bude do budoucna výhodnější, protože ovládat jejich postoje je mnohem snazší. Vojáci chodili do škol na školní představení a přednášet dětem.

Děti chodily k vojákům na prohlídky například do vojenského prostoru Ralsko.

Každoročně se organizovaly pionýrské tábory sovětských a českých dětí po celé republice, o kterých vedoucí museli posílat na krajský výbor KSČ s SČSP hodnotící zprávu. Pro děti z Ralska a Mladoboleslavska pořádala pionýrská organizace dvoutýdenní tábor v Srbsku. Dopoledne se děti učily rusky, odpoledne je čekaly táborové hry, výlety a návštěvy památných míst národních dějin. Vedoucí tábora z roku 1980 Hana Motlová zhodnotila pro krajské nadřazené náplň následovně: „V průběhu tábora měli pionýři dostatek příležitostí k navázání neformálních přátelství, nenásilnou formou bylo prohlubováno internacionální citění dětí. V čestném soutěžení a zápolení byly obsaženy i složky komunistické výchovy.“

Listopad se stal díky ruské říjnové revoluci v roce 1917 měsícem, kdy se oslavovalo přátelství Československa a Sovětského svazu. V tomto měsíci bylo mnohonásobně více oslav než ve zbytku roku. Pořádala se shromáždění a pochody, na kterých se upomínalo a oslavovalo to, co se za

uplynulý rok dokázalo zlepšit ve vztahu k sovětům, v kultuře i v hospodářství.

V listopadu se zkrátka bilancovalo, v čem jsme se k Sovětskému svazu přiblížili jakožto k našemu »vzoru«. Vystupovali zde uznávaní lidé ze SČSP, komunisti, kteří upomínali na jiné uznávané lidi, a vedli ostatní k tomu, aby byli režimu stejně oddaní, jako oni, a snažili se dosáhnout stejných výsledků v práci nebo ve straně. Na důkaz toho pracovníci přijímali velké budovatelské závazky. Rozdávala se ocenění.

Měsíc byl v podstatě stejný jako všechny ostatní měsíce v roce, ale gradovala prosovětská propaganda. Časem článků o Sovětském svazu ubývalo, stále se ale v Měsíci přátelství kladl důraz na „dobré internacionální vztahy“. Domníváme se, že v 80. letech se objevily jiné problémy a ideologové nepokládali za důležité klást na propagaci SSSR takový důraz. Zatímco po roce 1970 byly noviny plné prosovětských emocí, o 15 let později byly všude jen fráze a opakování.

ČESKO-SOVĚTSKÉ PŘÁTELSTVÍ

Cílem svazu bylo seznamovat občany s přednostmi sovětského zřízení a významnými osobnostmi i událostmi v dějinách SSSR. Svaz byl založen roku 1948, dokonce se stal druhou nejmasovější organizací v Československu. Srpen 1968 výrazně oťrásl přesvědčením řadových členů, např. z místních odboček v Mnichově Hradišti jich odešla na protest téměř polovina. Svaz se jako jedna z prvních

organizací postavil na „obranu přátelství se Sovětským svazem“ a výrazně přispíval k tzv. konsolidaci ve společnosti. Na okrese Mladá Boleslav sdružoval v roce 1980 bezmála 15 000 obyvatel.

Svaz zajišťoval besedy se zástupci družebních měst v SSSR a zájezdy členů do SSSR, spolupřátel festival sovětských filmů, cestovatelské přednášky, Leninovy večery, Večery družby, zájezdy do pražských divadel na hry ruských autorů, organizoval kulturně-politické akce kvěročí Rudé armády, narození V. I. Lenina, MDŽ, 1. Máje, Osvobození 1945, SNP, VŘSR a MČP. Z přehledu placení příspěvků nebo účasti na přednáškách lze vyčíst, že řada obyvatel vnímala členství jako formální, jiní se zajímali pouze o ruskou kulturu. Nicméně tím přispívali k masovosti této politické organizace.

PŘÁTELSTVÍ V DIVADELNÍ HŘE

OFICIÁLNÍ OBRAZ

VZPOMÍNKY

Když s postupem let posloucháme pamětníky, máme pocit, jako by prožívali jiné dějiny, než o kterých si lze přečíst v novinách a kronikách doby 70. a 80. let.

Není přesné tvrdit, že oficiální obraz Rudé armády a československo-sovětských vztahů v pramenech je lživý. Je jednostranný, ovlivněný politickou interpretací událostí roku 1968. A je hlavně nekritický. Samotný jazyk a výběr témat článků vytváří dojem, že sověští vojáci jsou oddaní vzájemnému přátelství obou národů, obětaví v případech, že je třeba pomoci, upřímní a disciplinovaní. Česká strana jim tyto vlastnosti chce oplatit svou pohostinností a upřímnou snahou naučit se od Sovětského svazu, jak budovat a bránit socialismus. Těžko spekulovat o upřímnosti autorů těchto článků a zápisů, zejména s postupujícími léty ubývá emocí a zápisy se stávají spíše frází, kterou si přivykli na veřejnosti opakovat, aby se tím potvrdila stabilita politické situace.

Mezi lidmi přitom kolovaly i jiné příběhy, které se však veřejně neříkaly, protože by tento nekritic-

ký obraz československo-sovětských vztahů narušily. Cenzura, resp. daleko silnější autocenzura redaktorů, kronikářů a funkcionářů způsobila, že se v novinách nedočteme o tom, že ruští vojáci způsobovali často pod vlivem alkoholu havárie a bourali lidem do plotů. Že je lidé vnímali jako okupanty. Mlčí se o skutečnosti, že vojáci v rámci černého obchodování zpronevěřili statisícové nebo milionové hodnoty, že manželky ruských důstojníků vykupovaly české obchody a že řadoví vojáci byli důsledně izolovaní od běžného kontaktu s českými obyvateli. Když přátelství, tak na úrovni oficiálních družeb. To, co opravdové přátelství tvoří – společné hodnoty, prožitky, upřímnost a hlavně možnost dobrovolně se pro takové přátelství rozhodnout – to všechno jsme při zkoumání 70. a 80. let postrádali.

Oficiální obraz – i když jsme předpokládali, že bude vlivem cenzury vlastně méně »pravdivý« než vzpomínky pamětníků, nám nakonec pomohl odkryt charakter doby lépe, než padesát pamětníků. Případá nám, jako bychom se dívali na divadelní hru – absurdní drama nebo tragikomedii. Hercům, kteří v té hře hráli a vlastně ve svých vzpomínkách dodnes hrají, byly přisouzeny zvláštní role. Napsali jim je dramaturgové, režiséři a jejich asistenti – Brežněv, Husák, straničtí funkcionáři, ruští generálové. Málokdo roli v tomto »divadle« odmítl hrát, většina ji přijala – i když se snažila přidat něco ze svého hereckého umění.

Vzpomínáte, jakou roli jste hráli you?

„Nad Pražským Hradem vlaje sovětská vlajka vedle vlajky československé. Jsem ráda, že naše vlajky opět vlají vedle sebe. Tak jak jsme to po oné velké válce všichni cítili: Patří navždy k sobě!“

Zář Mladoboleslavka, 1980

**Prvomájové oslavy
v Mnichově Hradišti
za účasti důstojníků
posádky v Kuřívodech**

Článek 1

Vláda Svazu sovětských socialistických republik (...) a vláda Československé socialistické republiky se dohodly na tom, že část sovětských vojsk, nacházejících se v Československé socialistické republice, zůstává dočasně na území Československé socialistické republiky za účelem zajištění bezpečnosti zemí socialistického společenství před silícími revanšistickými snahami západoněmeckých militaristických sil.

V novinách se často objevovala osobní korespondence jako tento dopis vojáka z ledna 1971, ve kterém se mělo ukázat, že přátelství sovětské vlády a vojáků k naší zemi je realitou.

Rudoarmějec na radnici v Mnichově Hradišti, 50. léta

Svobodník A. Kosarenko v úvodu svého dopisu vysvětluje, že je přítel Československa a jako bojovník proti imperialismu chtěl lidem u nás pomoci bránit socialismus ve chvíli, kdy se objevila hrozba obnovy kapitalismu. Z jeho upřímných slov však zamrazí, protože z dnešního pohledu jasně říkají: nenecháme vás jít si vlastní cestou, patříte nám a basta. Celým textem se táhne vyčítavá otázka, jak jeho a další obětavé vojáky může někdo považovat za okupanty? Připomíná, že přátelství mezi oběma zeměmi trvá už řadu let, že Rudá armáda osvobodila Československo v roce 1945 a ztratila při tom 140 tisíc vojáků.

„A potom v květnu 1945, když přinesla sovětská vojska vaši zemi svobodu, rozesmátá a zbědovaná Praha je vítala kyticemi šeříků, na mnoha místech se pořádala na počest osvoboditelů družební setkání. A tehdy na jednom z nich, vystoupil Klement Gotwald a řekl onu památnou větu: Se Sovětským svazem na věčné časy a nikdy jinak. A proto se také staly osudy vaší země, vaší socialistické vlasti a jejího lidu, i pro nás tak drahými.

Nebo vám snad tohle všechno nic neříká? Vždyť právě proto jsme k vám v srpnu 1968 přišli, když se znovu československý lid ocitl v tíživé situaci, když nad jeho socialistickými doslova visela bouře kontrarevoluce.

Smlouva o podmínkách dočasného pobytu sovětských vojsk na území Československé socialistické republiky

Článek 2

Dočasný pobyt sovětských vojsk na území Československé socialistické republiky nenaruší její suverenitu. Sovětská vojska se nevměšují do vnitřních záležitostí Československé socialistické republiky.

PROTO & JSME PŘIŠLI K VÁM

My jsme nemohli dovolit reakci strhnout vaši komunistickou stranu ze socialistické cesty a vyrvat ji ze společenství socialistických zemí. Vždyť by to znamenalo dopustit návrat starých časů, bývalých majitelů do vašich závodů, zničení celé vaší země a samotné KSČ. Nemohli jsme se klidně dívat na to, co se u vás dělo. A proto jsme k vám také přišli, abychom vyplnili svou internacionální povinnost a ochránili socialistickou výstavbu v ČSSR.

Přál bych si, abyste mě pochopili správně a úplně. Jaký jsem já, nebo kterýkoliv další sovětský voják, okupant? Vždyť se všichni vždy chystáme vám pomoci. Naši vojáci velmi často pomáhají místním obyvatelům a to

s takovým zaujetím a starostlivostí, jako kdyby pracovali pro sebe, doma ve své vlasti. V zimě, když napadlo mnoho sněhu, byli to sovětsí vojáci, kteří pomohli odklidit sněhové záplavy, pomohli dovážet i uhlí pro vaše domácnosti, v létě jsme pracovali v družstvech společně s vašimi zemědělci, sklízeli úrodu. Mnoho dnů jsme pomáhali při výrobě součástek ke strojům i v AZNP Mladá Boleslav. A mohl bych uvádět mnoho dalších podobných příkladů. Nu – a vypadáme snad podle toho na nějaké okupanty, je možno nás tak nazývat? S úctou se sovětsí vojáci chovají i k vašim kulturním tradicím

a hodnotám, k umění čs. lidu, čtou rádi knihy vašich autorů, jako např. Karla Čapka, Jaroslava Haška, Boženy Němcové, Julia Fučíka a dalších.

My jsme k vám přišli jedině proto, abychom společně s čs. bratry střežili velké odkazy a vymoženosti našich zemí, abychom vyplnili leninský odkaz obrany předních hranic socialismu. Sovětsí vojáci pevně a jasně vzkazují svým českým přátelům: My nikdy a nikomu nedovolíme vyrvat ani jednu část z mohutného tábora socialistických zemí.“

„Sovětský svaz náš osvoboditel, věrný přítel a spolehlivý spojenec při výstavbě rozvinuté socialistické společnosti.“

A. Jermolenková, OV SČSP, Mladá Boleslav, 1979

POUČENÍ Z KRIZOVÉHO VÝVOJE 1971

„Ústřední výbor KSČ proto vstup spojeneckých vojsk do ČSSR považuje za bratrskou internacionální pomoc československému lidu. Srpnová internacionální akce na záchranu socialismu v ČSSR vytvořila pevné zázemí pro československé komunisty, kteří díky této pomoci mohli plně rozvinout vlastní politický zápas proti kontrarevolučním, protisocialistickým a pravicově oportunistickým silám a překonat politickými prostředky kontrarevoluční hrozbu věci socialismu v ČSSR. Pravdivé poznání celého pozadí skutečné situace v roce 1968 i všech motivů vstupu spojeneckých vojsk do ČSSR ukazuje v pravém světle všechny lži, pomluvy a vědomé překrucování skutečnosti, konstruované a šířené naší vnitřní reakcí, pravicovými oportunisty i zahraniční buržoazní propagandou o srpnových událostech.“

**Prvomájové oslavy
v Mnichově Hradišti
za účasti důstojníků
posádky v Kuřívodech**

KOLEKTIVNÍ PAMĚŤ

JAK SI PORADIT SE VZPOMÍNKAMI?

Každý člověk si pamatuje a hodnotí minulost rozdílným způsobem. Stává se, že člověk zapomíná určité detaily nebo rovnou celé části příběhu a to jak úmyslně (nepříjemné zkušenosti máme tendenci „zapomenout“ a potlačit, další se bojíme přiznat otevřeně), tak neúmyslně. Ani nejspolehlivější paměť se totiž neubrání vlivům, které naše vzpomínky přetvářejí. Se vzpomínkami se například spojují emoce, které zdůrazňují určité části vyprávění a dávají mu odlišné zabarvení.

Odborníci se navíc v posledních letech shodují na tom, že s postupujícím časovým odstupem je obraz minulosti uložený v paměti významně deformován i sociálním prostředím a novými zkušenostmi. Paměť má tendenci ztotožňovat se s událostmi, které skupina, do které patříme - rodina, obec, nebo celý národ - považuje za důležité. V tuto chvíli se naše individuální vzpomínky stávají součástí kolektivní paměti.

Kolektivní paměť vzniká výběrem a specifickou interpretací vzpomínek jednotlivých členů skupiny. Charakteristická je tím, že spoluvytváří identitu této skupiny. Pobyt sovětských vojáků v Ralsku si každý pamětník zařadil do svého životního příběhu. Jeho identitu od obyvatel třeba Prahy odlišuje právě to, že zažil pobyt vojáků. Stejně jako tisíce dalších lidí uvnitř i vně prostoru.

Můžeme však mluvit o nějaké kolektivní paměti v souvislosti s obyvateli Ralska a okolí? Nebo by bylo lepší použít množné číslo – paměti?

Odborníci se shodují, že historické události se mohou lišit rozdílnými interpretacemi různých sociálních skupin v závislosti na generaci, zaměstnání, náboženskému či politickému přesvědčení atd. Tohle vědomí „mnohosti“ vzpomínek pro nás bylo důležité, když jsme se vypravili za našimi pamětníky.

Museli jsme totiž ke vzpomínkám přistupovat s jistou dávkou nedůvěry. Říká nám pamětník svoje vzpomínky, nebo jen přebírá hodnocení svého okolí? Jestliže všichni tvrdí totéž, můžeme jejich vzpomínky považovat za historickou skutečnost, nebo zde působí kolektivní paměť, respektive zapomnění, které skutečnou povahu doby nenávratně zkrleslí?

Cítili jsme určitou dávku zodpovědnosti, abychom pobyt vojáků nezaznamenali příliš jednostranně a nekriticky. Proto jsme se snažili zachytit co největší paletu svědectví – vyhledávali jsme obyvatele různých obcí, zaměstnání i společenského postavení.

Srovnání vzpomínek s jinými zdroji (např. dobovými novinami nebo vyprávěními jiných pamětníků) nám dávalo příslib objektivněji poznat a hodnotit minulost.

Interpretací velkého množství výpovědí lidí s rozdílným postavením z různých sociálních skupin jsme vyvozovali dílčí závěry. Jejich správnost mohou potvrdit odborníci velkým výzkumem. Nejzajímavější bylo zkoumat, zda se v oblasti vyskytují kolektivní traumata, o kterých se mlčí, nebo popsat proces selekce toho, co je hodné zapamatování v kontextu dnešní doby a dnešního režimu.

Jelikož téma pobytu sovětského vojska v Ralsku není podrobně historicky zmapováno, neuveřejněné ruské archiváře, často chráněné vojenským tajemstvím, neumožňují získat přesné informace o fungování tohoto prostoru, vydali jsme se cestou srovnání skupinových vzpomínek s oficiálním pohledem tak, jak byl prezentován médií či jinými zdroji v době existence prostoru. Vycházeli jsme z předpokladu, že právě dobový tisk zachycuje politické souvislosti doby, které se třeba ve vzpomínkách neobjeví.

Všemu lidu Československé socialistické republiky!

Včera, dne 20. srpna 1968 kolem 23. hod, překročila vojska Sovětského svazu, Polské lidové republiky, Německé demokratické republiky, Maďarské lidové republiky a Bulharské lidové republiky státní hranice Československé socialistické republiky. Stalo se tak bez vědomí prezidenta republiky, předsedy Národního shromáždění, předsedy vlády i prvního tajemníka ÚV KSČ a těchto orgánů.

předsednictvo ÚV KSČ, 21. srpna 1968

Tak zněla jedna z prvních slov Československého rozhlasu v brzkém ranním vysílání 21. srpna roku 1968. Okrajové obce vojenského prostoru Ralsko byly na pobyt a cvičení vojsk zvyklé, vojenská aktivita československé armády tady byla obvyklá. Navíc během jara nejen zde, v prostoru, probíhalo vojenské cvičení vojsk Varšavské smlouvy pod názvem Šumava, nicméně ráno 21. srpna bylo jiné. Už během brzkých ranních hodin na letišti v Hradčanech začala přistávat letadla.

Vojenský lesník Karel Bulíř vzpomíná na obsazení letiště: *„Na letišti měl v té době - 20. srpna - všechny personál pohotovost. Jinak se nic nedělo, nikdo nic netušil. Ráno jsme se probudili a najednou jsme slyšeli strašný rachot. Přistávala letadla.“*

To u neinformovaných občanů vzbudilo značnou pozornost, obdobné množství letadel bylo neobvyklé. Pamětník z Rokyté: *„Ráno brácha, který dělal na poli, přiběhl a říká: ‚Asi je, mamí, válka.‘ A já mu říkám: ‚Zděno, co jančíš?‘ Povídá: ‚To je letadel!‘ Všechny letěly na Mimoň, na letiště a poté to všechno začalo. Když jsme jeli do práce v 5 hodin autobusem, tak jsme už viděli tanky.“*

Vojenský prostor Ralsko s Hradčanským letištěm byl pro sovětská vojska důležitým strategickým bodem. V dalších hodinách začalo vojsko obsazovat posádky držené v rukách československé armády a okolní vesnice a města. Během cesty do práce a celého dne lidé na silnicích potkávali tanky a jinou obrněnou techniku, do jisté míry se jednalo o stahující se jednotky do vojenského prostoru (platilo zejména pro blízké okolí). Okupace vyvolala vlnu nenávisti, strhávaly se rudé hvězdy z místních národních výborů, lidé skládali partajní legitimace, ve městech se zakládaly protiokupační petice. Vzduchem se nesla nenávist a odpor.

„Tady v Mnichově Hradišti byl jeden učitel, který vojákům pomáhal, protože stáli za městem a měli hlad a neměli vodu. Oni s nima zacházeli hrozně. On jim tam nosil vodu a ostatní ho za to odsuzovali,“ vypráví manželé Štěpánovi z Mnichova Hradiště.

SRPNOVÉ UDÁLOSTI ROKU 1968

Pamětník z Osečné:

„My jsme nejdřív nevěděli, že je okupace. Ono tu bylo cvičení Varšavské smlouvy a byly tu vojska, který se pak přesunuly jen za hranice, to byli Němci, Poláci, Rusové, Maďaři. A pak sem vtrhli, my jsme si nejdřív mysleli, že je pokračování toho cvičení. Já jsem jel domů z práce a proti mně ruské tanky.“

Pamětník z Dolní Krupé:

„Většina lidí byla našťavaná. Každý to chápal jako okupaci. Byli tady lidi, kteří byli v komunistické straně a co vím, tak tady hromada lidí položila partajní legitimaci a byli proti tomu. Postupem doby, kdy teda byli určitým způsobem zkorumpovaný těmi normálními vojáky, protože ty tady kradli, na co přišli, a každý večer vám tady klepali na okno a říkali: ‚Kamarád, kamarád, benzin dada...‘ Prodáváli všechno...“

Jednotky bylo v republice nutné co nejdříve přesunout tak, aby nebyly příliš na očích, jedním z cílů se stal, mimo jiné i ze strategických důvodů, vojenský prostor Ralsko. Právě zde se nacházelo největší vojenské letiště v tehdejší Československu.

V sovětsko-československých vztazích rok 1968 měl do budoucna znamenat velké tabu, o kterém se vojáci s místními báli mluvit, do jisté míry to mohlo být způsobeno jejich nevědomostí, která byla propagandisticky zpracována ku ideálnímu obrazu. „*Já si pamatuji, jak jsem jednou jel autem a stopoval tam Rus, voják, nebyl to důstojník. Já mu zastavil a už z toho byl vyděšený. A jak jsme jeli, tak jsem mu říkal: Hele, nelam si hlavu, situace je taková, jaká je, ty si tady a já tě teď svezu. Neměj obavy a nechci od tebe nic slyšet. Takhle jsme se někteří*

snázili na ně působit, aby byli zorientovaní, aby měli naději si to v hlavě srovnat.“

Po počátečním odporu došlo k vystřízlivění, nenávistná nálada opadla a lidé, už tak zvyklí na cvičení vojáků, si na přítomnost Sovětů začali prostě zvykat. Nejvýraznějším připomenutím jejich přítomnosti byl neustálý hluk letadel, střelby a techniky. Snaha vedení o izolaci jednotek od okolí byla čas od času narušena nápadnou demonstrací moci: „*Přesuny vojsk jsme tady v Mnichově Hradišti měli každou chvíli. Někdy to bylo až děsivé, podívala jsem se z prvního patra a v jeho úrovni byly vidět ty rakety. To si pamatuji, že se stalo tak dvakrát. Průjezdy ty byly tak jednou týdně,*“ vypráví opět manželé Štěpánovi. Ještě více to platilo pro obce ležící v přímé blízkosti prostoru.

KONTAKT S VOJÁKY

Tak jako tomu bylo v předešlé době existence prostoru, kdy jej obývala československá armáda, i po roce 1968 nejvíce v kontaktu s vojáky byli čeští občané, kteří do prostoru chodili pracovat. Mezi ně patřili například lesníci, hasiči, zemědělci nebo elektrikáři. Ti museli mít opatřeno zvláštní povolení pro vstup, které podléhalo i dalším aktuálním nařízením, vydávaným sovětským velením. Kontakt zaměstnanců lesů s vojáky, i přes naše očekávání, byl spíše výjimečný, lesní správa byla pod československým řízením a mimo jiné měla za úkol spravovat i některé lesní celky, které

byly striktně vymezeny vrámcí uza v řené ho vojenského prostoru. Práce v lese byly plánovány dle nařízení sovětského velení, tak aby nedocházelo k přílišnému kontaktu. I tak se příležitostně stávalo, že nařízení byla změněna

a zdejší zaměstnanci se mohli ocitnout v přímém ohrožení života. „*No, oni nás poslali kácet na Prosičku, tam byla letecká střelnice. Řekli: 'střelby nebudou!' Tak jsme tam dělali a oni přišli a začali střílet, takže to padalo vedle nás. To nebyla legrace a to bylo denně pomalu. Ty střely lítaly až na Vicmanov – až mimo vojenský prostor,*“ vypráví Antonín Hajzler lesník z Borovice, který pracoval v tehdejšími prostoru.

Lesnickou techniku ohrožovala i munice, která poškozovala lesní porost. „*My jsme řezali a každou chvíli řízli do střepiny a bylo po řetězu. To byly stovky řetězů, ale oni to financovali, tak to bylo jedno.*“ Jinde byla spolupráce spíše příležitostná, jak vypráví bývalý hasič z Osečné: „*Oni měli velký tankový cvičení, to skončilo ve čtvrtek a na sobotu nebo na neděli měl přijet nějaký generál, který tam*

přijede na prověrku. A teď potřebovali nějakých těch 80 tanků za ty dva dny umýt. Starosta přišel, že jim musíme pomoci. Tak se vzala mašina a jelo se od rána do večera, dva dny se stříkaly tanky.“

Do prostoru bylo možné vstoupit i ilegálně bez povolení, nutno zmínit, že to bylo běžnou realitou, lidé sem často chodili na houby či na sběr lesních plodů. „Tam jsme chodili na houby, tam se chodilo za Mukařov na borůvky, na houby. Někdy se vědělo, že budou střelby, že budou lítat. Ale někdy taky vzletli, že jsme tam nechali pěkně konve s borůvkama a upalovali jsme pryč,“ vzpomíná pamětnice z Jiviny.

ČERNÝ OBCHOD

Životní úroveň řadových vojáků byla během cvičení bídná. Dle vyprávění neměli často co jíst, někteří spali v zemičkách a důstojníci se k nim chovali nelidsky. Dílem podnikavost i špatné podmínky přiměly vojáky k častému černému obchodování. Prodávali všechno od benzínu až po zbraně.

Postupně si vytvořili mezi místními obyvateli stálé klienty, vedlo to ke vzniku místní klientelistické sítě. Řadoví vojáci sem přijížděli na cvičení a posádky se tu v určitých intervalech střídaly, i přesto se kontinuita místního klientelistického systému udržela. Oboustranně výhodný obchod však s sebou obnášel nemilá překvapení, jak vzpomíná Miroslav Bařina z Dolní Krupé: „Když jsem si od nich chtěl koupit benzín jo, tak jsem to do toho načepoval a nejelo to. Protože oni měli kolik druhů benzínu, a naši už byli chytrý a nechali si to nalít do skleničky. A když to bylo červený a zelený,

Pamětník z Dolní Krupé:

Zajímavý bylo, že tohle všechno se tady dělo výměnným obchodem, a oni nechtěli peníze, oni by je neměli za co utratit, protože oni se nedostali ani do krámu, jenom ty vyšší. Ale vyměňovalo se to třeba za víno, a chtěli jen takové ovocné víno »Ještěd« a za 3 vám dal třeba 20 l benzínu. Na konec vám každý řekl, že jsou všichni hrozný a nadávali na ně a ošklivý slova na ně používali, ale nakonec řekli, že mají nějakého známého a že ten je dobrý, takže každý měl potom nějakého svého dodavatele a ten byl pro ně dobrý.

tak to bylo v pohodě. A když to bylo žlutý – strašný.“

Nejvíce se prodával benzín, jinak vojáci nabízeli opravdu »široký sortiment«, který v tehdejší Československu mohl být velmi cenný a nedostupný. Pamětník z Mimoně vzpomíná:

„Dalekohledy, oni měli špičkový dalekohledy a fotoaparáty. V té době jsme od nich měli foťák za 350 a špičkovej, myslím, že to byl Zenit. Televize, první barevný televize, ta televize měla 80 kg, ale byla barevná. A moje rodina měla od Rusáků druhou barevnou televizi v Mimoni. Museli jsme ji nést dva, udělali jsme pro ni zvláštní stolec, protože normální by ji asi neunesl. Jediný, co nám ty potvory nedokázali prodat, byly útočný bajonety. Samopal ti prodal, ale bajonet ti neprodal, protože on říkal: ‚Když já ztratím bajonet, tak za to je kulka do hlavy.‘ Oni je měli na čísla, tak asi samopal někde sehnal, ale ty bajonety... Já ještě teď mám sbírku jejich mondurů (např. parádní uniformu poručíka letectva). Druhý kamarád má od nich holinky, ten zase sbíral holinky. V hospodě sléknul vojáka z holinek, dal mu dvě stovky a šel.“

Pan Bařina z Dolní Krupé opět vzpomíná:

„No jo, uhlí jsem koupil, dokonce brikety. Kamarád šel z práce a já šel za ním a najednou koukám na auták a říkám: ‚Podívej brikety, plný auto! a on myslí, že ho zastavuju, tak tady přibrzdil. Já jsem k němu šel a povídám: ‚To je na prodej jo?‘ A on odpověděl: ‚Jo, jo, da, da.‘ Tak jsem mu otevřel vrata a on to tady vyklopil a bylo to. Cenu si teda nepamatuju, ale byla krásná, a kdybych tam hrabal, tak tam tu briketu ještě jednu najdu. Ale to nebyly ruský brikety, byly to německý!“

Kontakt byl běžný hlavně s důstojníky. Z vyprávění vyplynulo, že někteří místní udržovali s ruskými «dodavateli» tak dobré vztahy, že bylo možné a reálné, aby důstojník vyžádané zboží přivezl z Ruska.

Pamětník z Osečné:

„Mám ještě takový úryvek, to se stalo v Dubé ve fabrice. Přijel tam oficír s tím Zilem (auto). Pochopitelně se šoférem. V Dubé se dělalo topení do sanitek. Tam jsme měli kamínka a do nich se přikládalo. A přijel tenhle, že chce do auta topení. Tam jsme řekli, že tam dáme topení z autobusu a bude vystaráno ale on: ‚Ne, ne, ne.‘ Že chce topení na dřevo. To nám přišlo divný a on pokračoval: ‚Benzin nebude, nafta nebude. Vojáček a sekera bude vždycky. Voják bude sekat dříví a topit a já budu mít teplo.‘ Tak takovej asi byl přístup oficírů k vojákům. Zatím co to říkal, tak jeden takový voják seděl v autě a když jsme řekli, ať jde s námi na oběd, tak řekl, že nesmí. Nesmí opustit vozidlo. Oficír vypíjel doma s našima a voják seděl v autě. Měli tvrdej režim, chlapi, opravdu.“

Na veřejnějších místech, ve městech (např. v Mnichově Hradišti) byl kontakt spíše zdrženlivější a vesměs pouze při oficiálních příležitostech, jako byla výročí nebo návštěvy zástupců družebních obcí a podniků ze Sovětského svazu.

Družební večery se pořádaly i v prostoru: „To naložili skupinu kantorů, odvezli je tam, dali každému dvě deci čistýho lihu, protože oni pili čistý líh, v podstatě, zazpívali nějakou písničku a jelo se domů. To byla celá paráda. Bylo to maximálně jednou do roka,“ vypráví profesor na Gymnáziu v Mnichově Hradišti Eduard Havránek.

Během každoročních oslav (SČSP, VŘSR, MDŽ) se obyčejní lidé mohli setkat nejen s vojáky, důstojníky, ale také i s jejich ženami, jak vzpomíná pamětnice z Borovice: „Tady ve vesnici se pořádaly třeba takový oslavy MDŽ jako vždycky, vždycky to bylo pěkný, lidi se sešli, tancovali, bylo tam nějaký občerstvení, to nebylo nic špatného. Ale vždycky tady ty vesnice okolní a tady se ty vesnice střídaly a vždycky měly za povinnost pozvat ty sovětský ženy a přišlo třeba šest až osm těch sovětských žen, a místní pánové měli za povinnost se těm dámám věnovat, je tady provázet, tančit s nimi, to by byla urážka, kdyby je tam nechali sedět. A oni většinou to byly takový pořádný kusandy. Ale těch větších oficírů, to byly vážně dámy, to bylo vidět.“
I na Jivíně se vzpomíná na pořádání oslav: „Většinou, když bylo VŘSL, první máj, prostě tyhle svátky, tak vždycky bylo nějaké posezení a na VŘSL se jezdilo do Jablonečka, to bylo vždy delegované z družstva z partaje. Na 9. května, v té době se ještě držel vlastně 9. květen jako konec války, tak to zas měli velkou akci. A většinou se dělala před Vánocema mikulášská besídka, tak to také zvali děti z těch okolních vesnic nebo zase ruské děti byly tady. Zkrátka muselo se vycházet.“

Pamětník z Dolní Krupé:

My jsme totiž tady jezdili nakupovat tady do Kuřívod, do jejich prodejny, holky vždycky říkaly: „Pojedeme si koupit Griliáž“. To byli takový bonbóny, takový oříškový a čokoládový a to bylo strašně dobrý, tak se to tam jezdilo kupovat. A hodně si tam lidi jezdili kupovat šampaňské. To bylo taky hodně levné. A další prodejna, ještě větší, byla právě v tom Hvězdově. Tam jsme byli snad dvakrát. Tam se normálně pouštělo, to bylo všechno volný.

Dokonce zde v rámci spolupráce pomáhali vojáci v rámci zemědělských brigád nebo při stavbě obecního úřadu a sokolovny: „Pokud jsme potřebovali v té době, tak pomáhali v zemědělském družstvu, pomáhali tady stavět obecní úřad, sokolovnu

a pokud vůbec bylo třeba, tak i občanům vesnice, kdo stavěl, když se dohodli, tak na sobotu, neděli jim ti vojáci šli pomoci. Měli to vždy dohodnuté s tím důstojníkem, kluci dostali najíst, napít.“

Někdo vojáky využíval, někdo je měl upřímně nebo vynuceně rád, někdo je dokonce nenáviděl, nebo při setkání s nimi cítil nepříjemné napětí. Jak vzpomínají bratři Bařinovi z Dolní Krupé: „No to určitě, my jsme je úplně nenáviděli. Co zábava, to konflikt. Protože my jsme tady byli s holkami a oni by je chtěli, že jo. Takže to byla rvačka, pořád tady před barákem. No bratr před domem, čtyři Rusáci ho mlátili, protože on zachraňoval holku, kterou chtěli znásilnit a teď ho tam mlátili, a já vyběhl, první co jsem měl po ruce hokejku a musel jsem běžet, no oni by nás jinak zabil.“ Z výpovědí je však patrné, že ke konfliktům sice docházelo, ale zcela jistě v omezené míře a mnoho příhod vznikalo prostým vesnickým vyprávěním.

91 ODCHOD

Na začátku roku 1968 byli vojáci vnímáni jako okupanti, ale velká část dotázaných si na přítomnost vojsk »zvykla«. Dokonce jsme se dozvěděli, že se život pro místní zas až tak nezměnil, již před okupací v roce 1968 v Ralsku byla stálá vojenská posádka československé armády. Řada lidí však dále cítila zradu ze strany Sovětského svazu, i když se o ní na veřejnosti nehovořilo. Toto konstatování – „zvykli jsme si“ přitom zakrývá důležitou okolnost. Pamětníci většinou neříkají, jak si zvykli a jak pro ně bylo snadné nebo obtížné nebo dokonce traumatizující si zvyknout na násilný konec Pražského jara a příchod Sovětů. Vývoj po srpnu roku 1968 je pro některé asi tabu, které přecházejí mlčením. V srpnu 1968 nenáviděli »okupanty« a psali nápisy na zdech, kterými je posílali domů. Za pár let se s nimi družili v rámci oslav československo-sovětského přátelství. Bylo by přínosné zachytit tuto důležitou etapu normalizace na příbězích konkrétních lidí do hloubky. Odchod posledního vojáka v roce 1991 se u většiny pamětníků spojuje s úlevou.

Na začátku práce jsme předvíдали, že s rokem 1991 budou lidé spojovat radostné emoce. Samozřejmě se tu vyskytovalo mnoho lidí, kteří byli doopravdy z odchodu »okupantů« nadšeni. Je však zajímavé, že jsme se setkali i s poměrně vysokým množstvím neutrálních názorů. Nebylo ojedinelé se od pamětníků dozvědět, že jim sice vadil hluk, ale armáda

HODNOCENÍ VOJÁKŮ

Rozdíl mezi obyčejnými sovětskými vojáky a jejich důstojníky byl dle vyprávění propastný a výrazný. Důstojníci (či jejich manželky) byli často vídání, jak jdou do obchodu a nakupují víc věcí, než by mohli potřebovat. Život v tehdejší Československu byl zcela jistě výhodný. Životní podmínky, jak sami důstojníci místním říkali, byly velmi rozdílné oproti východnějším zemím sovětského bloku.

V prostoru měli pěkné služební byty. Naproti tomu řadoví vojáci měli velmi tvrdý režim, podstupovali zde výcviky a pamětníci zacházení s nimi hodnotí vesměs jako tristní. Lidé z různých obcí zpravidla vyprávění začínali slovy „ruští vojáci, to byli chudáci“. Petr Prášek z Rokyté vzpomíná: „Zaměstnávali je od rána do večera, bydleli tam někde v zemljankách, denně cvičili, tam byla tanková střelnice, tak cvičili s tankama, nebo byli různě po lesích. Jak si žili, no moc dobře ne.“

Podle většiny pamětníků pro ruské důstojníky neměl lidský život žádnou cenu a k obyčejným vojákům se chovali hrozně. Za jakýkoli malý přestupek byly velmi přísné tresty. „Vojáci musí poslouchat a makat. To v každém případě. Pořádek musel být. Kdyby jim nedopalek cigarety na zemi, tak bylo zle. Důstojníci se s nima nebavili.“ Podobně nám odpověděl i pan Prášek: „Oni ven nemohli. Do města jedině s velitelem. Měli to velmi přísný a pracovali vlastně až do večera. My jsme tam chodili do té kantýny, my jsme měli možnost si tam koupit alkohol. Oni ne, měli jsme přísný zákaz prodat jim alkohol. To když se napili, tak je zavřeli.“ Dle vyprávění se někteří z vojáků čas od času rozhodli zběhnout, nicméně tyto informace dnes už jen těžko doložíme, tisk o útěcích neinformoval a evidenci zběhů – pokud nějaká existuje – si odvezli Sověti zpátky do Ruska. Myslíme si, že pokud neutekli, tak o tom určitě někteří mohli uvažovat. Stesk po domově a po rodině a tvrdé podmínky vojenské služby jim rozhodně pobyt v Ralsku velice ztěžovaly.

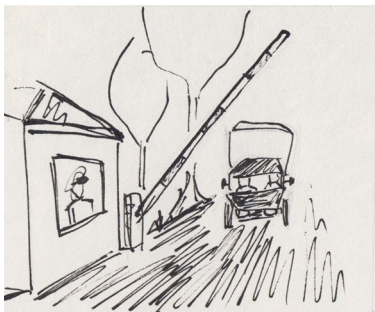
alespoň opravovala silnice. Jedním z častých důvodů smírlivého postoje je fakt, že s Rusy odešly z regionu pracovní síly i pracovní místa.

„Mně tady tak nějak nevadili. Pro mě představovali práci. Ani sem nebrečel, ani nejásal. Spousta lidí v médiích se klepala, jak jsou šťastní, ale přitom jsme o nich věděli, že třeba kolaborovali nebo si od nich něco kupovali, ale otočil se kabát a najednou to byli ti, kteří je tady těch 40 let nechtěli,“ vyjádřil se jeden z dotázaných.

Jak odchod prožívali Sověti, není snadné zodpovědět, můžeme se opřít jen o zprostředkované názory. Většina odpovědí se shoduje v názoru, že vojákům se zpátky domů vůbec nechtělo. Důstojníci brali pobyt v Československu jako dovolenou. Jak jsme se dozvěděli, někteří zde sloužili řadu let a vytvořili si trvalé přátelské vztahy: „Třeba ten velitel pluku, když šel do důchodu, tak se

tu loučil, a já ho tady pamatuju osm roků v kuse. A některý ty důstojníky až deset roků.“

Ačkoliv život v prostoru nebyl jednoduchý, návrat do Ruska pro vojáky znamenal přísnější režim a podmínky. Těžko by hledali v rozlehším sovětském impériu zemi s vyšší životní úrovní, než mělo Československo. Odsun tak prožívali dost možná intenzivněji než zdejší obyvatelé: „Oni se tu měli jak prasata v žitě a když odcházeli, spousta z nich brečela.“ Někteří z nich se dokonce pomocí peněz snažili oženit s českou ženou, aby získali občanství a mohli v Československu zůstat. Množství takových vojáků by snad šlo dohledat z údajů sčítání obyvatel podle národnosti. Samotný fakt, že se takovéto příběhy tradí, nasvědčuje tomu, že Češi jsou schopní vnímat, jak výrazná životní změna odsun pro sovětské vojáky byl.

STŘÍPKY ČERNÝ OBCHOD, ALKOHOL, PRŮŠVIHY

Až se za padesát let budete v Ralsku a okolí ptát, jací byli ruští vojáci, dostane se vám patrně odpovědi, že hodně pili, opilí dělali průšvihy a „chlást“ získávali černým obchodem. Těmto třem tématům dávali pamětníci velký prostor ve svých vzpomínkách. Protože se příhody, ve kterých hlavní roli hraje opilý Rus nebo vychytralý Čech s obchodním talentem, dobře vyprávějí a poslouchají, mají zaručenou životnost v místním tradování na řadu let dopředu. Jen posuďte sami – jak podmanivě dokáže na toto téma vyprávět jeden z pamětníků z Mimone, který se do prostoru často dostával jako elektrikář:

„Oni přivalili sud benzínu, to je dvě stě litrů a on ti řek: Dej mi čtyry stovky. Oni v tý době dokázali prodat úplně všechno. Dokonce, když jsme se jednou ožrali, tak prodali i samopal. On na mě: „Co chceš?“ Neměli za co pít, chudáci, říkám: „Tak dej samopal.“ A přitáhl samopal. No samozřejmě sme ho hned odevzdali, protože to by byl průšvih jako mraky. Oni by prodali i tank. Pro ně nebyl nic problém.“

A pamatujete si na nějaké ty průšvihy, jak jste zmínil?

„Průšvihy byly většinou ty, že se ožrali a nabourali. Oni strašně rádi bourali. Nabourali, porazili nám sloup, přišel za náma, dal nám 200 litrů benzínu, nesmí se to dozvědět velitel!“

Dostal jste se na nějaký, pro Vás zajímavý místa?

„My jsme se dostali prakticky všude. A teď už to můžu říct, já jsem lítal Migáčem. Dostal jsem se na 21. Ten jeden můj kamarád, ten pilot, mě dostal na 21 a já jsem pět minut řídil Migáče. To byl můj největší zážitek. Ani tak mě to netáhlo do tanku, ale nahoru mě to táhlo.“

Jak se k tomu člověk dostal?

„Známosti. Ten kamarádčoft. Oni strašně chlastali, ty kluci. My jako energetika jsme zpravovali tady ten rajón a byli jsme 24 hodin v luftu. V zimě, v mrazu, když ve vesnici nešla energetika, tak jsme šli. A tyhlety Rusáci, když jsme jim i v nějakým nepokoji dokázali spravit tu elektriku, tak oni sebrali celou naši partu, ožrali nás jako koně, natankovali nám služební auta benzínem a - dneska už to můžu říct - všichni jsme odjížděli nalití jako čáповé. A vtý době se dalo říct, jen tak mimo řečí: „Hej, vem mě na trenažér.“ Rusky! A pak už nebylo daleko k tomu, dostat se s celou partou nahoru na Migáče.“

NAPIŠTE NÁM

Chcete se podělit o svoje vzpomínky, fotografie, nebo předměty vyměněné s ruskými vojáky? Naše práce nekončí. Rádi bychom ve spolupráci s muzeem a obcemi vytvořili výstavu nebo malou expozici, případně pomohli odborníkům, aby se tématem pobytu sovětských vojáků v Ralsku zabývali více do hloubky. Můžete být u toho! bicakprirodniskola@email.cz

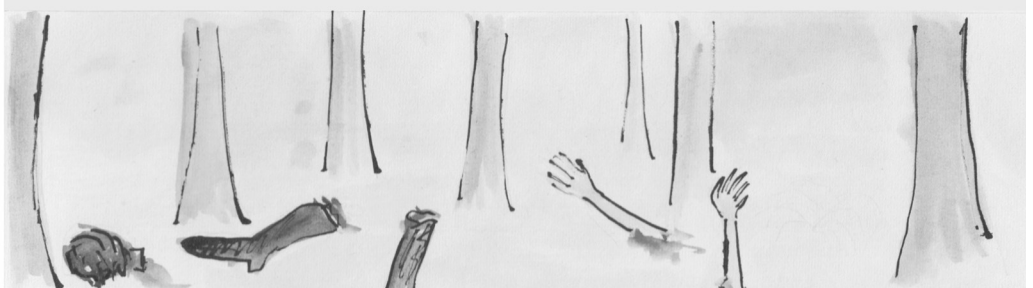
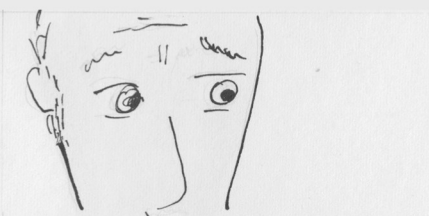
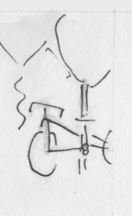
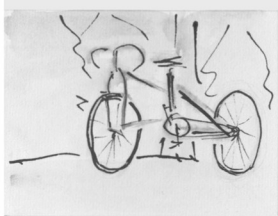
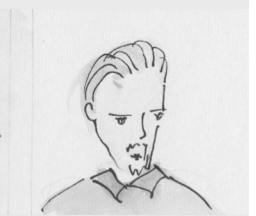
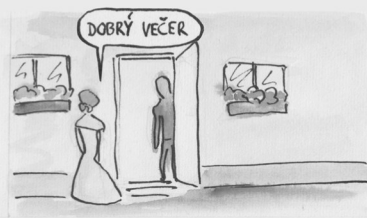
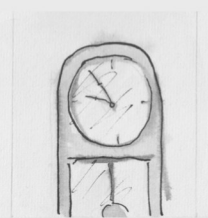
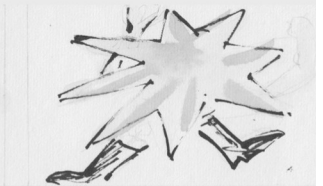
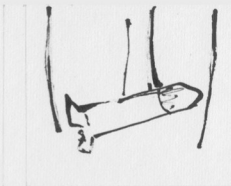
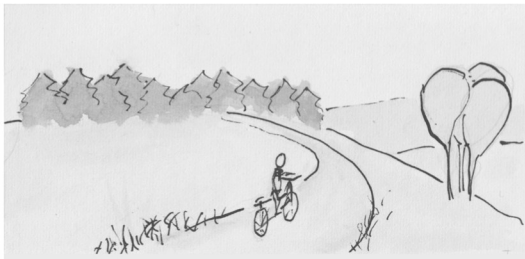
Na závěr se chceme zamyslet nad postoji pamětníků, kteří v naší práci zatím nedostali prostor, a to proto, že nechtěli vzpomínat. Početná skupina lidí se odpovědím vyhýbala, nebo byli velmi struční. Můžeme je rozdělit do dvou skupin.

Těch, kteří resolutně odmítli, bylo poměrně málo. Postoj jedné pamětnice z Mnichova Hradiště, která už „nežije minulostí“ a udělala za ní „tlustou čáru“ nasvědčuje tomu, že tak činí třeba lidé, kteří byli před rokem 1989 výrazně politicky angažováni v komunistické straně nebo např. ve Svazu československo-sovětského přátelství. Takoví lidé potlačují svoje vzpomínky, protože se za ně stydí nebo vědí, že by jim mohly přinést negativní reakci okolí. Možná už této paní její angažovanost někdo vytýkal dříve. Nezapomínejme, že Mnichovo Hradiště je malé město a vracet se ke starým »křivdám« je citlivá věc.

Druhý a nejčastější postoj by šlo popsat jako odmítnutí s vysvětlením, že si „*nic nepamatuji*“. Od sousedů jsme přitom věděli, že oslovení lidé pamětníky jsou, nebo se sami rozpovídali až později, když jsme rozhovor nenahrávali nebo když jsme je ujistili, že nám rozhovor v jiných obcích poskytlo už spoustu lidí. Společně měli to, že jejich vzpomínání bylo »obyčejné«, hodnocení často neutrální nebo dokonce mírně nostalgické.

Jejich mlčení může souviset s tím, že takoví lidé nevědí, jak mají vzpomínat. Může to nasvědčovat tomu, že zejména v malých obcích lidé tuší, že jejich vzpomínky se neshodují s kolektivní pamětí společnosti, která sovětská vojska hodnotí negativně. Možná si zvyknuli být konformní s většinovým nebo veřejným názorem a raději nahlas nic neříkají. Takhle to ostatně chodilo dříve: „*Tak jako v celém systému té doby, byla nepřírozeně vysoká a požadovaná míra konformity. Co si doma říkáš, myslíš, to je jedna věc, ale když si děláš kariéru, když jsi na pracovišti, musíš říkat, co máš,*“ nabízí možné vysvětlení zdrženlivosti pamětníků manželé Štěpánovi z Mnichova Hradiště.

Anebo je důvod úplně jiný. Třeba nejistota pamětníků pramení z toho, že žádná všeobecně sdílená kolektivní paměť pobytu sovětských vojsk v Ralsku neexistuje. Podle naší zkušenosti se pobyt vojáků oficiálně v oblasti našeho výzkumu nijak výrazně nepřipomíná, nepíše se o něm v novinách, nestaví se pamětní desky, netočí se dokumenty. Jak pak mají místní lidé vědět, zda jsou jejich vzpomínky ty »pravé« a oficiální? Kolektivní paměť potřebuje, aby byla sdílena a předávána na veřejnosti. Třeba naše práce přispěje k tomu, aby se na Sověty začalo více vzpomínat.

Jak se píše dějiny (Mnichovo Hradiště)

Já jsem psala kroniku. Samozřejmě i ty povinný věci. Oni mi to kontrolovali, já jsem to vždycky napsala nanečisto a pak jsme to poslala na kontrolu. Ten, co mi to kontroloval, spolíhal na moji auto-cenzuru, že tam nebude nic špatně. Tak to bylo, když jste v té situaci, tak to naběhne samo. Jednak píšete o věcech, o kterých byste třeba ani nepsal, protože ty oslavy byli každý rok stejný. Jenže já jsem věděla z těch metodických pokynů pro kronikáře, který vydávalo okresní museum, a tam v podstatě byly návody, jak to psát.

Povodeň (Dolní Krupá)

Tady nahoru vede cesta do bývalé vesničky Jezová, která tam bývala ještě za první republiky, a oni první co udělali, tak všechno strhli a udělali si tam parkoviště pro těžkou techniku. A v roce 1969 přišli přívalové deště a všechno to spláchly dolů, písek a všechno, všude byl písek. Tady bylo všechno pod pískem! Sklep plný, manželka tady měla krásný sad a koukaly jen koruny stromů, jinak všechno to bylo pod pískem. Bylo to kvůli tomu, že tam nahoře se kvůli tomu parkovišti neměla ta voda kam vsakovat.

ARMA v Kuřivodech

My jsme totiž tady jezdili nakupovat tady do Kuřivod, do jejich prodejny, holky vždycky říkaly: „Pojedeme si koupit Griliáš“. To byli takový bonbóny, takový oříškový a čokoládový a to bylo strašně dobrý, tak se to tam jezdilo kupovat. A hodně si tam lidi jezdili kupovat šampaňské. To bylo taky hodně levné. A další prodejna, ještě větší, byla právě v tom Hvězdově. Tam jsme byli snad dvakrát. Tam se normálně pouštělo, to bylo všechno volný.

Ulomená třešeň (Mukařov)

Ne tak oni nečesali třešně, oni ulomili větev, byť obrovskou, a jeli zase domů. Ulomili větev, pět až sedm metrů dlouhou a odjeli. Baštili až doma.

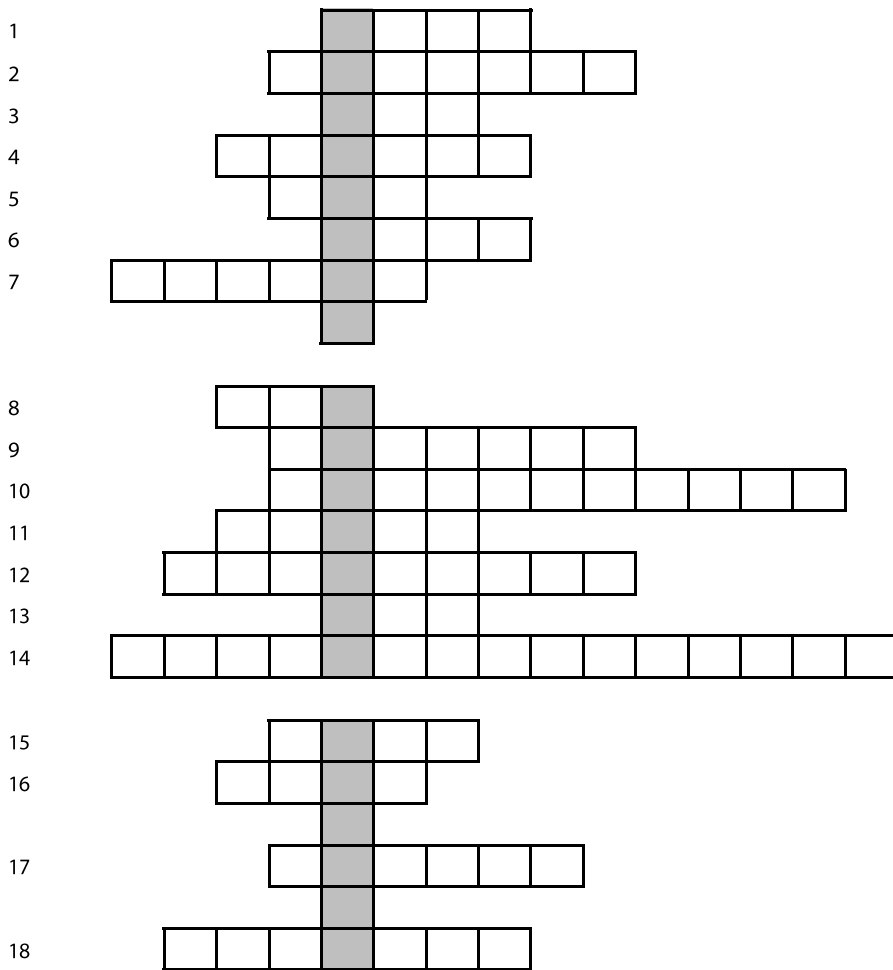

Důstojnický klub (Mnichovo Hradiště)

Bylo to v Kuřivodech v zámku, který srovnali se zemí, takže už tam není. Oni sídlili v Kuřivodském zámku, ale měli tam vybudovaný ty Tesco baráky a tam měli klub. Řadového vojáka jsem viděl pouze na vrátnici. První pocit je smrad. Specifická vůně, z těch jejich šílených voňavek, ty duchy, no to je teda síla. Tedka ten vix na boty, oni nosili ty bagančata, ne jako u nás ty kanady, a vlastně masa nemytých těl. I když tam nebyli, tak ono je to cítit... No my jsme šli spolu (s generálem)! Jednoduše jsme si sedli, automaticky přinesli vodku, protože tam nic jiného nepili.

1	Zkratka socialistické revoluce (1917)	11	Příjmení československého prezidenta 1975-1989
2	Družební okres Mladoboleslavského okresu v SSSR	12	Terénní armádní nákladní automobil (zkratka V3S)
3	Zemědělský podnik socialismu	13	Správní úřad, lidově »národní vejbor«
4	Příjmení komunistického politika a hrdiny SNP, významný rodák Mnichova Hradiště.	14	Oficiální pojmenování pomoci pro srpnovou okupaci roku 1968
5	Ozbrojené vystoupení protifašistických sil na Slovensku v roce 1944	15	Speciální obchod pro vojáky v Kuřívodech
6	Po roce 1948 druhá nejmasovější organizace	16	Výrobce nákladních a speciálních vozů se sídlem v Liberci, jeden z největších místních zaměstnavatelů
7	Vojenský prostor	17	Město severovýchodním směrem na okraji bývalého vojenského prostoru.
8	»Dobrovolný« pracovní výkon - kolektivní závazek	18	Jedna z nejžádanějších »surovin« místního černého obchodu
9	Oblíbené bonbony, které se prodávaly v Armě		
10	Jiné pojmenování normalizace		

autoři: Kamila Semotánová, Matouš Bičák, Jonatán Vnouček, Marie Adamcová, Anežka Skleničková, Eliška Tichá, Adam Weiner, Alice Janíková, Lucie Kolínová | odborný konzultant: PhDr. Jaroslav Najbert a Mgr. Vladka Smolková